

کتابخانه های آموزشگاهی

پویا سازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند

یاددهی - یادگیری

دانشگاه فردوسی مشهد، ۳ و ۴ اردیبهشت ۱۳۸۸
مجموعه مقالات

به کوشش دکتر مهتری پریخ

با همکاری شعله ارسطوپور

تهران: ۱۳۸۸

کتابخانه‌های آموزشی، پویا سازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری: مجموعه مقالات همایش دانشگاه فردوسی مشهد ۳ و ۴ اردیبهشت ۱۳۸۸ / به کوشش دکتر مهری پریخ و با همکاری شعله ارسطوپور. - تهران: کتابدار، ۱۳۸۸.

۷۲۶ ص. - (کتابدار: ۱۲۱؛ کتابخانه های آموزشی، ۳) فیبا.

کتابنامه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۸۹-۰۷-۱

۱. کتابخانه های مدرس -- کنگره ها، ۲. کتابخانه ها و آموزش و پرورش -- مقاله ها و خطابه ها
۸ هـ ۴ م / ۶۷۵ Z - ۲۷-۸

کتابخانه ملی ایران ۱۶۶۸۷۴۰

www.ketabdar.org
mohseni@ketabdar.org

عنوان: کتابخانه‌های آموزشی، پویا سازی نظام آموزشی و مشارکت در فرایند یاددهی- یادگیری
به کوشش: دکتر مهری پریخ و با همکاری شعله ارسطوپور

امور اجرایی و کنترل متن: مهدی زامدی، ناهید انتظاریان، نصیبه داوودی، وجیهه حسینی
ویراستار ادبی: دکتر علی حسین قاسمی

طرح جلد: محمد رامین نادری

مجموعه کتابدار: ۱۲۱؛ کتابخانه های آموزشی، ۳

صفحه آرای: حمید محسنی و فاطمه خندان

نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۸

چاپ و صحافی: چاپ تکثیر / شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه / قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۸۹-۰۷-۱

ناشر: کتابدار / نشانی پخش: تهران، صندوق پستی ۱۴۱۵۵/۱۹۷۳

تلفن: ۸۸۹۷۹۵۶۱ / دورنگار: ۸۸۹۷۹۵۶۰ / همراه: ۰۹۱۲۱۸۸۳۵۸۱ و

۰۹۱۲۱۲۶۵۱۲۵

این همایش توسط دانشگاه فردوسی مشهد، انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران (شاخه خراسان)، وزارت آموزش و پرورش و با پشتیبانی مالی شرکت نوسا، شرکت همگامان، شرکت رای مهر و نشر کتابدار برگزار شد.

بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره‌ راهنمایی در اینترنت و جایگاه کتابخانه در آن

دکتر رحمت‌الله فتاحی^۱

fattahirahmat@gmail.com

مریم صابری^۲

saberi1707@gmail.com

محدثه دخت‌عصمتی^۳

mdokhtesmati@gmail.com

چکیده

ورود و گسترش اینترنت در مدارس و مراکز آموزشی، الگوهای رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان را تغییر داده است. کشور ما نیز از این امر مستثنی نیست. با این حال این موضوع در ایران کمتر مورد بررسی و توجه جدی قرار گرفته است. پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و با هدف بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره، راهنمایی در محیط وب با استفاده از شیوه مصاحبه و مشاهده بر روی ۲۰ دختر دانش‌آموز دوره راهنمایی تحصیلی انجام شده است. نتایج پژوهش حاکی از سطح دسترسی مطلوب دانش‌آموزان به اینترنت و استفاده فراوان از موتورهای جستجو توسط دانش‌آموزان است. با این وجود آشنایی دانش‌آموزان با مفهوم و ساختار موتورهای جستجو و شیوه‌ها و ابزارهای بازیابی اطلاعات از منابع الکترونیکی به استثنای موتورهای جستجو در سطح ضعیفی قرار داشت. همچنین نتایج این پژوهش نشان داد که نقش کتابخانه و کتابداران آموزشی در ارتقای سطح دانایی و رفع نیاز اطلاعاتی دانش‌آموزان در مقایسه با اینترنت، ضعیف و کم‌رنگ است.

کلیدواژه‌ها: رفتار اطلاع‌یابی، دانش‌آموزان دوره راهنمایی، اینترنت، کتابخانه آموزشی

مقدمه

انسان در دنیایی زندگی می‌کند که مملو از پدیده‌های ناشناخته است و به‌منظور افزایش آگاهی خود نسبت به این پدیده‌ها و درک جهان پیرامون خود نیازمند اطلاعات

۱. استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد تنکابن و کارشناس پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران

بوده و خواهد بود. در پاسخگویی به این نیاز، فرد شیوه‌ها و راه‌هایی را در پیش می‌گیرد که به تعبیر چن^۱، رفتار اطلاع‌یابی قلمداد می‌شود (رابین، ۱۳۸۳، ص ۳۶؛ به نقل از داورپناه، ۱۳۸۶، ص ۱۵۴). در تعریف رفتار اطلاع‌یابی نظریه‌های متعددی مطرح شده و هریک از صاحب‌نظران از دیدگاه خویش این مفهوم را مورد توجه قرار داده‌اند. تیلور^۲ رفتار اطلاع‌یابی را مجموعه فرایندهایی می‌داند که در نهایت به اطلاعات سودمند منجر می‌شود (رابین، ۱۳۸۳، ص ۳۶؛ به نقل از داورپناه، ۱۳۸۶، ص ۱۵۴). کریکلاس^۳ نیز هر اقدام فردی برای شناسایی پیامی در پیوند با نیازی ادراک‌شده را رفتار اطلاع‌یابی قلمداد می‌کند. وی مفهوم رفتار اطلاع‌یابی را متفاوت از مفاهیم جستجوی اطلاعات و جمع‌آوری اطلاعات تلقی می‌کند (کریکلاس، ۱۹۸۳؛ به نقل از رابین، ۱۳۸۳، ص ۳۸). یکی از نظریه‌پردازان مطرح این حوزه ویلسون^۴ است. وی رفتار اطلاع‌یابی را جستجوی هدفمند برای یافتن اطلاعات مورد نیاز می‌داند. وی معتقد است که رفتار اطلاع‌یابی فرایندی است که در تعامل دائمی با افراد، شبکه‌های اجتماعی، موقعیت‌ها و زمینه‌های گوناگون شکل گرفته است (Wilson, 2000). وی نیز مفهوم رفتار اطلاع‌یابی را متفاوت از مفاهیم مشابه مانند رفتار اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌جویی معرفی کرده و در مدلی نمادین (۱۹۹۹) مفهوم رفتار اطلاع‌یابی را در درون رفتار اطلاعاتی و رفتار اطلاع‌جویی نشان می‌دهد (داورپناه، ۱۳۸۶، ص ۱۵۵).

ظهور اینترنت و گسترش فناوری‌های ارتباطی و اطلاعاتی، شکل جدیدی از رفتار اطلاع‌یابی را پیش روی بشر قرار داده است. منابع چاپی و سنتی به تدریج جای خود را به منابع الکترونیکی و مجازی داده‌اند و بشر امروز الگوی جدیدی از رفتار اطلاع‌یابی را در دنیایی نوین به نام اینترنت تجربه می‌کند. تغییر رفتارها و الگوهای اطلاع‌یابی در این محیط جدید در مقایسه با محیط سنتی و چاپی سبب شده است که رفتار اطلاع‌یابی در محیط اینترنت، دستمایه پژوهش‌های متعددی در داخل (منصوریان، ۲۰۰۸ الف؛ منصوریان، ۲۰۰۸ ب؛ مختاریپور، ۱۳۸۶؛ یمین‌فیروز و داورپناه، ۱۳۸۳؛ حیاتی و تصویری قمصری، ۱۳۷۹) و خارج (Pharo, 2004; Mansourian & Madden, 2007; Mansourian, 2008) قرار گیرد.

ورود و گسترش اینترنت به عنوان یک رسانه ارتباطی و ابزار کمک‌آموزشی به مدارس و مراکز آموزشی، تغییر رفتارهای اطلاع‌یابی دانش‌آموزان را ناگزیر ساخته و سبب شده است که رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در محیط اینترنت و مقایسه آن با محیط‌های

-
1. Chen
 2. Tailor
 3. Krikelas
 4. Wilson

سنتی، موضوع پژوهش‌های متعددی در خارج از کشور (Madden et al, 2007; Madden et al, 2006; Bowler et al, 2001; Large et al, 1999; Fidel et al, 1999) با بررسی و جستجوهای که توسط محققان انجام شد، در داخل تنها پژوهش علی‌پور (۱۳۸۵) در قالب پایان‌نامه به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دبیرستانی پرداخته است و هنوز خلأهای پژوهشی فراوانی در این حوزه وجود دارد. براین اساس و با توجه به گسترش و اهمیت اینترنت در کسب دانش و پاسخگویی به سؤالات دانش‌آموزان، این پژوهش به بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره راهنمایی در محیط اینترنت و تعیین نقش کتابخانه مدرسه در فرایند اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در مقایسه با اینترنت، خواهد پرداخت. دانش‌آموزان از یک سو به دلیل قرار داشتن در محیط مدرسه و تحصیل دانش و علوم جدید و از سوی دیگر به دلیل کم‌تجربگی و ناآشنایی نسبی با موضوعات مختلف، بیش از دیگر گروه‌های اجتماع با سؤالات متعددی روبرو می‌شوند. این سؤالات یا در قالب تکالیف درسی و تهیه مطالب علمی و پژوهشی مطرح می‌شوند، یا به دلیل حس کنجکاوی و مواجه‌شدن با مسائل و موضوعات پیرامون، در خارج از محیط درس و مدرسه بروز می‌کنند. فارغ از دلیل بروز سؤالات، دانش‌آموزان ناگزیر در صدد پاسخگویی به سؤالات و رفع نیاز اطلاعاتی خود برخواهند آمد. اینترنت و محیط وب در کنار راه‌هایی مانند خانواده، دوستان، و دیگر رسانه‌های ارتباطی، به دلیل جذابیت‌هایی مانند سهولت و سرعت دسترسی و تنوع منابع و مطالب، به یکی از مهم‌ترین گزینه‌های انتخابی دانش‌آموزان برای رفع نیازهای اطلاعاتی و پاسخگویی به سؤالات متعدد تبدیل شده است. با وجود این، هنوز اطلاعات کمی در باره چگونگی رویکرد دانش‌آموزان به اینترنت و استفاده از آن وجود دارد. اصولاً مشخص نیست که رفتار اطلاع‌یابی این گروه از کاربران مبتنی بر چیست و آنها به چه میزان و چگونه از امکانات مختلف اینترنت بهره می‌گیرند؟ همچنین، مشخص نیست که کتابخانه‌ها در این زمینه چه نقشی را عملاً ایفا می‌کنند. براین اساس، پژوهشگران بر آن شدند طی انجام پژوهشی به ارزیابی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی در محیط اینترنت بپردازند.

پیشینه پژوهش

همانطور که قبلاً نیز مطرح شد، ورود و گسترش روزافزون اینترنت و منابع الکترونیکی به‌عنوان ابزارهای کمک‌آموزشی، الگوهای رفتار اطلاع‌جویی دانش‌آموزان را تحت‌تأثیر خود قرار داده است. این امر سبب پژوهش‌هایی با دستمایه بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در محیط جدید و مقایسه آن با محیط سنتی گردیده است. در ادامه به‌طور خلاصه به نتایج برخی پژوهش‌ها که در خارج و داخل به رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان مقاطع تحصیلی مختلف در محیط اینترنت توجه کرده‌اند، می‌پردازیم.

مدن، فورد و میلر (Madden, Ford & Miller, 2007) در پژوهشی منابع اطلاعاتی دانش‌آموزان انگلیسی دوره راهنمایی را مورد بررسی قرار داده‌اند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که از دیدگاه دانش‌آموزان راهنمایی انگلیس، اینترنت مفیدترین منبع اطلاعاتی تلقی می‌شود. در این رده‌بندی، کتاب در مرتبه دوم قرار داشت و جایگاه آخر به سی‌دی و دی‌وی‌دی تعلق داشت. این در حالی بود که اولویت اول کسب اطلاعات برای دانش‌آموزان انگلیسی، خویشاوندان بودند. در این رده‌بندی، معلمین در رتبه دوم و اینترنت در رتبه آخر قرار داشت.

در پژوهشی دیگر، مدن و همکارانش (Madden et al., 2006) به بررسی استراتژی‌های جستجوی اطلاعات و عوامل تأثیرگذار بر عملکرد جستجوی دانش‌آموزان گروه سنی ۱۱ تا ۱۶ سال با رویکرد کیفی و استفاده از شیوه بلند فکر کردن^۱ (بیان ذهنیات) پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده سطح بالای دسترسی جامعه پژوهش به رایانه و اینترنت و سطح نسبتاً بالای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان در استفاده از ابزارهای جستجو و آشنایی با موتورهای جستجو بود. این در حالی بود که تنها دانش‌آموزان بزرگتر با آدرس وبسایت‌ها آشنایی کامل داشتند و در زمینه تصحیح جستجو به‌منظور یافتن اطلاعات مرتبط‌تر، دانش‌آموزان بزرگتر نسبت به همتایان کوچک‌تر خود موفق‌تر بودند. در حالی که در زمینه استفاده از ابزارهای پشتیبان، کلیه دانش‌آموزان توانایی بهره‌گیری از این امکانات را به‌منظور بهبود نتایج جستجوی خود داشتند، اما نتایج برای عملگرهای جستجو برعکس بود.

بررسی مهارت‌های جستجوی اطلاعات در محیط وب در میان دانش‌آموزان دوره ابتدایی، موضوع پژوهش دیگری بود که توسط لارج، بهشتی و مک‌داد (Large, Beheshti & Moukdad, 1999) انجام شد. نتایج این بررسی نشان داد که اگرچه کاربران مبتدی به استفاده از استراتژی‌های جستجوی پیچیده تمایل داشتند، اما در هنگام بروز مشکل، به راهنمای پیوسته جستجو بی‌توجه بودند. همچنین دانش‌آموزان دوره ابتدایی شرکت‌کننده در این پژوهش، تعامل سطح بالایی با رابط جستجو به‌منظور تفکر، تصمیم‌گیری و ارزیابی داشتند.

نظیر پژوهش بالا در همین سال بر روی دانش‌آموزان دوره دبیرستان توسط فیدل و همکارانش (Fiedel et al, 1999) انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که دانش‌آموزان دوره دبیرستان بدون کمک کتابدار قادر به آغاز جستجو نیستند، اما در نهایت از نتایج جستجو و منابع بازیابی شده راضی هستند. همچنین از جستجو در وب به‌دلیل تنوع منابع بازیابی‌شده، پوشش متنوع موضوعی و دسترسی آسان به اطلاعات لذت می‌برند.

1. Thinking aloud

تنها پژوهش داخلی در حوزه رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در محیط اینترنت در قالب پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد توسط علی‌پور (۱۳۸۵) انجام‌شده است. وی به بررسی الگوی رفتار جستجو و اطلاع‌یابی نوجوانان دبیرستان‌های شهر تهران در استفاده از اینترنت با استفاده از الگوی رفتاری مبتنی بر مشاهده و جستجو در وب پرداخت. نتایج بررسی وی نشان‌داد که رفتار نوجوانان در محیط وب از استراتژی نظام‌مندی پیروی نمی‌کند. همچنین یافته‌های وی نشان‌داد که کسب اخبار و اطلاعات آموزشی و دانشگاهی در صدر اولویت‌های استفاده نوجوانان از اینترنت جا دارد.

مرور پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که ورود و گسترش اینترنت در مراکز آموزشی و مدارس سبب بالا رفتن سطح دسترسی دانش‌آموزان مدارس در سطوح مختلف تحصیلی به دنیای وب و منابع اطلاعاتی آن شده است. اما عملکرد و کارایی آنها در استفاده بهینه و مؤثر از منابع اطلاعاتی متنوع این دنیای شلوغ، تابعی از میزان آموزش آنها است. همچنین تأمل در پژوهش‌های انجام‌شده (به‌خصوص پژوهش‌های اخیر خارجی) نشان‌دهنده توجه پژوهشگران به رویکرد کیفی در این حوزه موضوعی است.

طرح پژوهش

هدف اصلی این پژوهش بررسی رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره راهنمایی در اینترنت است.

در راستای برآورده کردن هدف بالا، پژوهش حاضر اهداف زیر را نیز دنبال می‌کند:

- تعیین سطح دسترسی دانش‌آموزان دوره راهنمایی به اینترنت،
- مشخص کردن موتورهای جستجوی مورد استفاده دانش‌آموزان دوره راهنمایی،
- تعیین هدف‌ها و استراتژی‌های مورد استفاده دانش‌آموزان دوره راهنمایی در هنگام جستجو در اینترنت،
- تعیین جایگاه کتابخانه در رفع نیاز اطلاعاتی دانش‌آموزان دوره راهنمایی و مقایسه آن با جایگاه اینترنت،
- تعیین مربیان و راهنمایان کودک در فرایند اطلاع‌یابی.

بر اساس اهداف بالا سؤالات این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. دانش‌آموزان دوره راهنمایی در چه سطحی به اینترنت دسترسی دارند؟
۲. دانش‌آموزان دوره راهنمایی تا چه اندازه‌ای از موتورهای کاوش استفاده می‌کنند؟
۳. دانش‌آموزان دوره راهنمایی اغلب با چه الگویی در اینترنت به جستجو و بازیابی اطلاعات می‌پردازند؟

۴. دانش‌آموزان دوره راهنمایی در هنگام جستجو در اینترنت تا چه سطحی می‌توانند بدون کمک دیگران، موارد مربوط به یافتن اطلاعات را رعایت کنند؟
۵. مربیان و راهنمایان دانش‌آموزان دوره راهنمایی در هنگام کار و جستجو در محیط اینترنت چه کسانی هستند؟
۶. تا چه اندازه کتابخانه و کتابدار مدرسه توانسته‌اند جوابگوی نیاز اطلاعاتی دانش‌آموزان دوره راهنمایی باشند؟
۷. دانش‌آموزان دوره راهنمایی از میان کتابخانه و اینترنت، کدامیک را برای رفع نیاز اطلاعاتی خود ترجیح می‌دهند؟

روش پژوهش حاضر کیفی است. پژوهشگران نمونه‌های انتخابی را به‌صورت تصادفی و بر اساس شیوه "نمونه در دسترس" انتخاب کردند. جامعه آماری پژوهش، ۲۰ نفر از دانش‌آموزان دختر سه دوره تحصیلی مدرسه راهنمایی علامه جعفری بودند. بر اساس مشاهدات پژوهشگران، در این مدرسه که یکی از مدارس غیرانتفاعی منطقه شش آموزش و پرورش تهران محسوب می‌شود، سایت رایانه‌ای مجهز به بیست عدد رایانه متصل به اینترنت وجود داشت که البته به‌صورت شبکه به یکدیگر متصل بودند. دانش‌آموزان در کنار برنامه درسی خود آشنایی با مهارت‌های رایانه‌ای مانند ویندوز، ورد و پاورپوینت نیز می‌آموختند. همچنین این مدرسه مجهز به کتابخانه بود که به گفته دانش‌آموزان، از وجود کتابدار بهره‌مند بود. بر این اساس، و با توجه به محدود بودن و خاص بودن جامعه آماری، نمی‌توان نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش را تعمیم داد. ابزار پژوهش، سیاهه واری بود که براساس مقایسه سیاهه‌های واری پژوهش‌های مشابه خارجی و در نظر گرفتن شرایط بومی در زمینه وضعیت استفاده از اینترنت در ایران، تهیه شد.

گردآوری اطلاعات در دو مرحله انجام گردید. ابتدا پژوهشگران با استفاده از فن مصاحبه، اطلاعات مورد نیاز خود را بر اساس سیاهه واری که پیش‌رو داشتند از آزمودنی‌ها کسب کردند و سپس با استفاده از رایانه و با اتصال به اینترنت، به‌صورت عملی و با روش مشاهده و مصاحبه، فرایند جستجو و نحوه جستجوی آزمودنی‌ها را مورد بررسی قرار دادند.

به‌منظور سنجش روایی از طریق اعتبارسنجی، سیاهه‌واری تهیه شده در اختیار دو نفر از متخصصان حوزه رفتار اطلاع‌یابی قرار گرفت و از نظرات آنها در تصحیح و تکمیل هرچه بیشتر سیاهه‌واری استفاده شد.

علی‌رغم آن‌که پژوهشگران در آغاز قصد داشتند که پژوهشی کامل و جامع در حوزه رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان دوره راهنمایی انجام دهند و به‌عنوان یکی از اهداف پژوهش، مقایسه‌ای میان رفتار اطلاع‌یابی دختران و پسران این دوره تحصیلی انجام دهند، اما به‌دلیل قوانین محدودکننده آموزش و پرورش در مورد توزیع پرسشنامه در

سطح وسیع و نیز ممانعت از ورود خانم‌ها به مدارس پسرانه، مجوز حضور و انجام پژوهش در مدرسه راهنمایی پسرانه برای پژوهشگران صادر نگردید. در نتیجه این هدف محقق نشد و پژوهشگران به ناچار مجبور به استفاده از نمونه در دسترس برای انجام پژوهش گردیدند.

تحلیل یافته‌ها

در این بخش تلاش می‌شود با استفاده از داده‌های گردآوری شده، به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شود. در جدول ۱ فراوانی و درصد فراوانی دانش‌آموزان دوره راهنمایی شرکت‌کننده در پژوهش نشان داده شده است.

جدول ۱. مقطع تحصیلی دانش‌آموزان

مقطع تحصیلی	فراوانی	درصد فراوانی
اول راهنمایی	۸	۴۰٪
دوم راهنمایی	۶	۳۰٪
سوم راهنمایی	۶	۳۰٪

۱. دانش‌آموزان دوره راهنمایی در چه سطحی به اینترنت دسترسی دارند؟

برای تعیین سطح دسترسی دانش‌آموزان دوره راهنمایی به اینترنت، ابتدا لازم است بدانیم که مدت زمان آشنایی دانش‌آموزان با اینترنت چقدر است؟ به‌طور متوسط چندبار در هفته از اینترنت استفاده می‌کنند؟ محلی که بیشتر به اینترنت دسترسی دارند کجاست؟ و اولین قسمتی که بعد از اتصال به اینترنت به سراغ آن می‌روند کدام است؟ جدول‌های ۲ تا ۵ به ترتیب به سؤال‌های بالا پاسخ می‌دهند.

جدول ۲. مدت زمان آشنایی دانش‌آموزان موزان با اینترنت

مدت زمان آشنایی دانش‌آموزان با اینترنت	فراوانی	درصد فراوانی
کمتر از یک سال	۳	۱۵٪
بین ۱ تا ۲ سال	۱	۵٪
بین ۲ تا ۳ سال	۴	۲۰٪
بیشتر از ۳ سال	۱۲	۶۰٪

جدول ۳. میزان استفاده دانش‌آموزان از اینترنت در هفته گذشته

تعداد دفعات استفاده از اینترنت در هفته گذشته	فراوانی	درصد فراوانی
۱ بار	۴	٪۲۰
۲ بار	۳	٪۱۰
۳ بار	۳	٪۱۵
چهار بار و بیشتر	۱۰	٪۵۰
استفاده نکرده	۱	٪۵

جدول ۴. مکان دسترسی دانش آموزان به اینترنت

مکان استفاده از اینترنت	فراوانی	درصد فراوانی
مدرسه	۰	۰
خانه	۲۰	٪۱۰۰
کافی نت	۰	۰
کتابخانه	۰	۰

جدول ۵. اولین قسمتی که دانش آموزان در هنگام اتصال به اینترنت از آن استفاده می کنند

اولین قسمت مراجعه به اینترنت پس از اتصال	فراوانی	درصد فراوانی
پست الکترونیکی	۲	٪۱۰
چت	۲	٪۱۰
موتورهای جستجو	۱۴	٪۷۰
وبلاگ	۰	۰
سایت های خبری	۰	۰
گروه های بحث	۰	۰
سایت های مورد علاقه	۲	٪۱۰

توجه به داده های جدول ۲ و ۳ و ۴ نشان می دهد که میزان آشنایی و استفاده دانش آموزان از اینترنت در سطح نسبتاً مطلوبی قرار دارد. دسترسی دانش آموزان به اینترنت در خانه نشان دهنده نفوذ نسبی این ابزار ارتباطی در سطح خانوادگی دانش آموزان ایرانی است. به نظر می رسد که عدم دسترسی به اینترنت و نداشتن وقت کافی برای کار در مدرسه، دلیل عدم استفاده دانش آموزان از اینترنت در محیط مدرسه باشد.

اولین قسمت مراجعه به اینترنت پس از اتصال به آن، دلیل بر محبوبیت و اهمیت و برتری نسبی آن بر دیگر موارد است. همانطور که جدول ۵ نشان می‌دهد، اکثر آزمودنی‌ها موتور جستجو را به عنوان اولین گزینه در هنگام ورود به اینترنت ذکر کرده‌اند، که این نشان می‌دهد که استفاده از موتورهای جستجو برای دانش‌آموزان به منظور یافتن اطلاعات مورد نیاز، اهمیت زیادی دارد. نکته قابل توجه در هنگام پرسیدن این سؤال از دانش‌آموزان این بود که وقتی از آنها پرسیده می‌شد، اولین قسمتی که پس از اتصال به اینترنت به آن مراجعه می‌کنند کجاست، بیشتر آنها از واژه "گوگل" به جای موتور جستجو استفاده می‌کردند. این نکته که در سؤال «پرکاربردترین موتور جستجو» نیز مشخص شد، نشان‌دهنده جایگاه موتور جستجوی گوگل در میان دانش‌آموزان است. در ادامه، میزان مهارت دانش‌آموزان در استفاده از اینترنت مورد بررسی قرار گرفت. بدین منظور دو سؤال پرسیده شد: سؤال نخست، خودارزیابی دانش‌آموزان از میزان مهارت در استفاده از اینترنت بود، و با سؤال دوم در تأیید یافته‌های سؤال قبل، میزان موفقیت آنها در یافتن اطلاعات مورد نیاز در آخرین جستجو بررسی گردید. یافته‌های این دو سؤال در جدول ۶ و ۷ نشان داده شده است.

جدول ۶. خودارزیابی دانش‌آموزان از میزان مهارت در استفاده از اینترنت

میزان مهارت در کار با اینترنت	فراوانی	درصد فراوانی
زیاد	۸	۴۰٪
متوسط	۱۰	۵۰٪
کم	۲	۲٪

جدول ۷. امکان یافتن اطلاعات توسط دانش‌آموزان در آخرین باری که به اینترنت مراجعه کرده‌اند

یافتن اطلاعات در آخرین مراجعه به اینترنت	فراوانی	درصد فراوانی
بلی	۱۶	۸۰٪
خیر	۴	۲۰٪

یافته‌های جدول ۷ تأییدی بر یافته‌های جدول ۶ است. همانطور که در جدول ۶ نشان داده شده است، خودارزیابی اغلب نمونه‌های مورد بررسی در سطح متوسط به بالا قرار دارد و میزان موفقیت نمونه‌ها در یافتن اطلاعات مورد نیاز در آخرین جستجو نیز تأییدی بر این یافته است. تنها ۴ نمونه (۲۰٪) در یافتن اطلاعات مورد نیاز خود در آخرین جستجو موفق نبوده‌اند که دلیل آن را نیافتن اطلاعات مورد نیاز در اینترنت، آشنا

نبودن با فنون جستجو، سرعت پایین اینترنت، و آشنایی ناکافی با زبان انگلیسی (یک مورد جستجو به زبان انگلیسی) ذکر کرده‌اند.

۲. دانش‌آموزان دوره راهنمایی تا چه اندازه از موتورهای جستجو استفاده می‌کنند؟

به دلیل محبوبیت و اهمیت موتورهای جستجو در میان دانش‌آموزان (جدول ۵)، استفاده دانش‌آموزان دوره راهنمایی از این ابزارهای جستجو مورد بررسی قرار گرفت. به این منظور ابتدا آشنایی دانش‌آموزان با مفهوم موتورهای جستجو، و سپس میزان استفاده و پرکاربردترین موتور/ موتورهای جستجو مورد سؤال قرار گرفتند. جدول ۸ تا ۱۱ نتایج این سؤال‌ها را نشان می‌دهند.

جدول ۸. آشنایی دانش‌آموزان با مفهوم موتور جستجو

آشنایی با تعریف موتور جستجو	فراوانی	درصد فراوانی
می‌دانستند	۱۱	٪۵۵
نمی‌دانستند	۹	٪۴۵

با آن‌که موتور جستجو پرکاربردترین و محبوب‌ترین ابزار دنیای اینترنت در میان دانش‌آموزان است (جدول ۵)، اما اغلب دانش‌آموزان از ارائه تعریف مشخص برای موتور جستجو ناتوان بودند. اغلب افراد با عبارت موتور جستجو بیگانه بودند و فقط مصادیق آن (موتورهای جستجوی گوگل و یاهو) را به خوبی می‌شناختند، که البته این امر طبیعی است. به‌رحال تعاریف ارائه شده برای موتور جستجو توسط دانش‌آموزان به شرح زیر است:

- موتور جستجو چیزی است که اطلاعاتی را که ما می‌خواهیم برای ما پیدا می‌کند.
- جایی که وقتی کلمه‌ای را در آن وارد می‌کنیم برای ما مطالبی می‌آورد.
- وقتی ما نوشته‌مان را می‌زنیم و رویش کلیک می‌کنیم، مطالبی را برای ما می‌آورد.
- موتور جستجو چیزی را که بخواهیم برای ما جستجو می‌کند.
- اطلاعاتی را که می‌خواهیم در موتور جستجو پیدا می‌کنیم.
- سایت‌هایی هستند که هر چه می‌خواهیم در آن پیدا می‌کنیم.
- موتورهای جستجو ابزاری هستند که سایت‌های موردنظر ما را پیدا می‌کنند.

توجه به تعاریف ارائه شده توسط دانش آموزان، نشان دهنده آشنایی نسبی آنها با کاربرد و عملکرد موتورهای جستجو است. هیچ کدام از آنها با مفهوم، ساختار یا نحوه کار این ابزار جستجو آشنایی نداشتند و در تعاریف، فقط بر کاربرد و عمل موتور جستجو تأکید می کردند.

جدول ۹. امکان استفاده دانش آموزان از موتورهای جستجو

درصد فراوانی	فراوانی	استفاده از موتور جستجو
٪۱۰۰	۲۰	بلی
۰	۰	خیر

جدول ۱۰. میزان استفاده دانش آموزان از موتورهای جستجو

درصد فراوانی	فراوانی	میزان استفاده از موتور جستجو
٪۷۵	۱۵	زیاد
٪۲۵	۵	متوسط
۰	۰	کم

داده های جدول ۹ و ۱۰ تأییدکننده جدول ۵، و نشان دهنده اهمیت و نقش پررنگ موتورهای جستجو در میان دانش آموزان است.

جدول ۱۱. میزان استفاده دانش آموزان از هر موتور جستجو به تفکیک

درصد فراوانی استفاده از هر موتور	فراوانی استفاده از هر موتور	استفاده از موتور جستجوی خاص
٪۱۰۰	۲۰	گوگل
٪۹۵	۱۹	ياهو
٪۵	۱	مایکروسافت
۰	۰	آلتاویستا
۰	۰	موتور جستجوی کودکان در ياهو

جدول ۱۱ پرکاربردترین موتورهای جستجو از دیدگاه دانش آموزان را نشان می دهد. همانطور که مشاهده می کنید موتورهای جستجوی گوگل و ياهو به ترتیب بالاترین میزان استفاده را نسبت به دیگر گزینه ها کسب کرده اند. محبوبیت و معروفیت این دو موتور جستجو در میان دانش آموزان تا حدی بود که برای اکثر آنها گوگل و ياهو تنها مصادیق موتورهای جستجو محسوب می شدند. بنابه گفته دانش آموزان، اکثر آنها از

گوگل بیشتر از یاهو استفاده می کنند، زیرا عقیده دارند که گوگل اطلاعات بیشتر، کامل تر و مناسب تری را ارائه می کند.

جدول ۱۲. میزان آشنایی دانش آموزان با عملگرهای جستجو و استفاده از آنها

درصد فراوانی	فراوانی	آشنایی با عملگرهای جستجو
٪۱۵	۳	می شناسند
٪۸۵	۱۷	نمی شناسند

هرچند که استفاده از عملگرهای جستجو، دسترسی به اطلاعات در اینترنت را آسان تر و سریع تر می کند و از ریزش کاذب اطلاعات در اینترنت می کاهد اما هیچ کدام از دانش آموزان، با آنها آشنایی نداشتند. مشابه این یافته را «مدن و همکارانش» در سال ۲۰۰۶ بر روی دانش آموزان دوره راهنمایی انگلستان گزارش کردند. داده های جدول ۱۲ نشان می دهد آن درصدی (۳ درصد) هم که نام آنها را شنیده اند از آنها استفاده نکرده بودند و شیوه استفاده از آنها را نمی دانستند. البته زمانی که تعریف علمی از موتورهای جستجو را نمی دانند عدم آگاهی از عملگرهای جستجو دور از ذهن نیست. در مجموع اینطور به نظر می رسد که اگرچه دانش آموزان دوره راهنمایی با موتورهای جستجو بیش از همه ابزارهای درون اینترنت سروکار دارند، اما آشنایی آنها با این ابزار تنها به صورت کاربردی و ابتدایی و مفهومی، پیشرفته و ساختاریافته است.

۳. دانش آموزان راهنمایی اغلب با چه الگویی به بازیابی اطلاعات می پردازند؟

در این پژوهش منظور از الگو، شیوه و هدف جستجو و بازیابی اطلاعات توسط دانش آموزان در محیط اینترنت است. برای دستیابی به این الگو ابتدا مدت زمانی را که دانش آموزان به طور متوسط در یک هفته، صرف جستجوی اطلاعات در اینترنت می کنند مورد توجه قرار دادیم. در ادامه، هدف از جستجو و شیوه یافتن اطلاعات مورد نیاز در محیط اینترنت مورد سؤال قرار گرفت. در جدول های ۱۳، ۱۴ و ۱۵ نتایج حاصل از این سؤالات نشان داده شده است.

جدول ۱۳. متوسط میزان ساعات جستجوی اطلاعات در هفته توسط دانش آموزان

درصد فراوانی	فراوانی	میزان ساعات جستجو در هفته
٪۵۰	۱۰	کمتر از ۲ ساعت
٪۵	۱	۲ ساعت
٪۲۵	۵	بین ۲ تا ۴ ساعت
٪۴	۴	بیشتر از ۴ ساعت

جدول ۱۴. هدف دانش آموزان از جستجوی اطلاعات در اینترنت

درصد فراوانی اهداف	فراوانی میزان اهداف	هدف از جستجو در اینترنت
۷۸۵٪	۱۷	شناسایی منابع درسی برای انجام تکالیف درسی
۳۵٪	۷	علاقه به تهیه مطالب علمی پژوهشی
۵۵٪	۱۱	دانلود کردن فیلم، موسیقی، و ...
۲۵٪	۵	گوش کردن به آهنگ و رادیو
۱۵٪	۳	اخبار
۲۵٪	۵	بازی
۱۰٪	۲	مرور صفحات وب
۰	۰	بدون منظور خاص
۲۰٪	۴	سایر موارد

جدول ۱۵. شیوه یافتن اطلاعات مورد نیاز در اینترنت توسط دانش آموزان

درصد فراوانی استفاده از هر یک	فراوانی استفاده از هر یک	چگونگی یافتن اطلاعات مورد نیاز
۱۰۰٪	۲۰	استفاده از موتورهای جستجو
۱۰٪	۲	بر اساس کوشش و خطا
۵۰٪	۱۰	رجوع به دایره المعارف‌های الکترونیکی
۲۵٪	۵	رجوع به پایگاه‌ها و سایت‌های مورد نظر
۱۰٪	۲	رجوع به منابع الکترونیکی
۵٪	۱	سایر موارد

با توجه به جدول‌های بالا، نیمی از دانش‌آموزان به‌طور متوسط کمتر از دوساعت در هفته به جستجوی اطلاعات مورد نیاز خود می‌پردازند و این زمان را برای یافتن اطلاعات مورد نیاز خود کافی می‌دانند. هدف ۸۵ درصد آنها از جستجوی اطلاعات در دنیای اینترنت، شناسایی منابع درسی برای انجام تکالیف درسی است (هدف پژوهشی). این یافته تأییدی بر یافته‌های علی‌پور (۱۳۸۵) است که اولویت اول استفاده نوجوانان از اینترنت را کسب اخبار و اطلاعات آموزشی معرفی کرده است. ۵۵٪ آنها نیز با هدف

دانلود فیلم و موسیقی به جستجوی اطلاعات در محیط اینترنت می پردازند (هدف سرگرمی).

همه دانش آموزان بدون استثنا از موتورهای جستجو برای یافتن اطلاعات استفاده می کردند که این یافته با یافته های جدول ۵، ۹ و ۱۰ در یک راستا، و تأییدکننده آنهاست. پس از موتورهای جستجو، دایره المعارف های الکترونیکی سهم نسبتاً زیادی در یافتن اطلاعات مورد نیاز دانش آموزان داشتند. نیمی از آزمودنی ها از دایره المعارف الکترونیکی که مصداق بارز آن ویکی پدیا است، برای یافتن اطلاعات خود استفاده می کردند. نکته قابل توجه در مورد دایره المعارف های الکترونیکی آن که، دانش آموزان همانند موتورهای جستجو با دایره المعارف های الکترونیکی به صورت کاربردی (و نه مفهومی) آشنا بودند. آشنایی با ویکی پدیا و سؤال در مورد کار با آن بود. ضمن آن که فرق دایره المعارف الکترونیکی (ویکی پدیا) و موتور جستجو (گوگل) برای آنها نامشخص بود و آنها را مانند یکدیگر می پنداشتند. در زمینه پایگاه ها و سایت های خاص برای یافتن اطلاعات، ۲۵٪ آزمودنی ها از سایت رشد به عنوان محلی برای یافتن اطلاعات مورد نیاز خود نام بردند. در نهایت، شناخت دانش آموزان از منابع الکترونیکی در سطح بسیار پایینی قرار داشت.

۴. دانش آموزان دوره راهنمایی در هنگام جستجو در اینترنت تا چه سطحی می توانند بدون کمک دیگران، موارد مربوط به یافتن اطلاعات را رعایت کنند؟

در این مرحله از پژوهش که مصاحبه همراه با مشاهده بود، از دانش آموزان خواسته شد که در موتورهای جستجو درباره موضوعی جستجو کنند. در همان ابتدا مشخص شد که دانش آموزان قادر نیستند برای جستجوی خود کلیدواژه مشخص بیابند و در نتیجه نمی توانستند جستجو را فرمول بندی کنند (مشابه یافته های فیدل و همکارانش بر روی دانش آموزان دبیرستانی). بنابراین کلیدواژه مشخص به آنها داده شد یا از آنها خواسته شد که آخرین جستجوی موفق خود را تکرار کنند. تمامی دانش آموزان از موتور جستجوی گوگل استفاده می کردند. مشاهدات پژوهشگران نشان داد که برخی از دانش آموزان در وارد کردن نشانی گوگل مشکل داشتند و بدون کمک قادر به وارد کردن نشانی نبودند. درباره نشانی از آنها خواسته شد که قسمت های مختلف یک نشانی را برای پژوهشگران تفسیر کنند، اما هیچ کدام از آنها در این زمینه آگاهی لازم را نداشتند.

جدول ۱۶. رعایت موارد مربوطه به جستجو توسط دانش آموزان دوره راهنمایی

موارد رعایت شده در هنگام جستجو	فراوانی میزان رعایت	درصد فراوانی میزان رعایت
تشخیص مرتبط ترین منابع	۱۲	٪۶۰
عمل راهبری در سایت	۸	٪۴۰
انتخاب صفحات مفید و سایت ها	۵۰	٪۵۰
کار با نقشه سایت	۰	۰
ذخیره کردن اطلاعات	۱۲	٪۶۰
تعریف نشانی ها	۰	۰

یافته های جدول ۱۶ بیانگر آن است که بیشتر دانش آموزان (۶۰ درصد) می توانستند منابع مرتبط را از بین مجموع منابع بازیابی شده بیابند و با نحوه انتخاب منابع مرتبط آشنایی داشتند. عمل راهبری آن ها ضعیف بود و هیچ آشنایی با نقشه سایت و نحوه کار با آن نداشتند. در مورد ذخیره کردن اطلاعات، بیشتر دانش آموزان (۶۰ درصد) توانایی ذخیره کردن اطلاعات را داشتند. نکته قابل تأمل آنکه برخی از دانش آموزانی که اطلاعات را ذخیره می کردند، ذخیره کردن آن ها با کپی کردن اطلاعات سایت و درج^۱ کردن آن در برنامه "ورد" بود. به گفته خود آن ها دلیل عمل آن ها این بود که وقتی اطلاعات را با شیوه معمول ذخیره می کنیم، پس از بازکردن آن ها فوتشان به هم می خورد.

۵. مریان و راهنمایان دانش آموزان دوره راهنمایی در هنگام کار و جستجو در محیط اینترنت چه کانی هستند؟

در این پژوهش، منظور از راهنمایان و مربیان کسانی هستند که اولین بار، کار با اینترنت و نحوه بازیابی اطلاعات در این محیط را به دانش آموز آموخته اند و در هنگام بروز مشکل به یاری وی می شتابند.

در این مرحله، از آزمودنی دو سؤال پرسیده شد: اول آن که برای اولین بار از چه کسی نحوه کار و جستجو در اینترنت را فرا گرفته اند، و دوم آنکه در هنگام بروز مشکل احتمالی در هنگام جستجو در اینترنت، از چه کسی یاری می طلبند؟ نتایج این دو سؤال در جدول های ۱۷ و ۱۸ آمده است.

^۱. Paste

جدول ۱۷. اولین مربیان دانش آموزان برای آشنایی با اینترنت و نحوه جستجو در آن

اولین مربیان دانش آموزان	فراوانی	درصد فراوانی
کتابدار مدرسه	۰	۰
خانواده، فامیل	۱۷	٪۸۵
همکلاسی‌ها	۲	٪۱۰
آموزگاران	۰	۰
افراد آگاه و متخصص	۰	۰
شرکت در کلاس‌های آموزشی	۰	۰
مطالعه کتب آموزشی	۰	۰
بر اساس آزمون و خطا	۱	٪۵

جدول ۱۸. راهنمایان دانش آموزان دوره راهنمایی در هنگام برخورد با مشکل در اینترنت

راهنمایان دانش آموزان در هنگام برخورد با مشکل در اینترنت	فراوانی	درصد فراوانی
کتابدار مدرسه	۰	۰
خانواده	۱۶	٪۸۰
همکلاسی‌ها	۱	٪۵
آموزگاران	۰	۰
افراد آگاه و متخصص	۱	٪۵
سایر	۲	٪۱۰

مقایسه دو جدول ۱۷ و ۱۸ حاکی از آن است که اکثر دانش آموزان (۸۵ درصد) اولین بار اینترنت را از خانواده خود آموخته‌اند. در نتیجه خانواده دانش آموزان نقش بسیار زیادی در آشنایی آن‌ها با اینترنت داشته است. آموختن اینترنت از خانواده و دسترسی دانش آموزان به آن در خانه (جدول ۴)، سبب شده است که دانش آموزان در هنگام برخورد با مشکل از خانواده خود کمک بگیرند.

نکته قابل توجه در این دو جدول، جای خالی کتابدار به‌عنوان مربی و راهنمای دانش آموزان در هنگام جستجو در اینترنت است. شاید دلیل این امر عدم استفاده دانش آموزان از اینترنت در محیط مدرسه، و عدم دسترسی به اینترنت در محیط کتابخانه مدرسه باشد که سبب کم‌رنگ شدن نقش کتابدار در رفع نیاز اطلاعاتی دانش آموزان است.

اگرچه آموزش و راهنمایی دانش آموزان در محیط خانه توانسته است نقش مهمی در ارتقاء سواد اطلاعاتی آنها در هنگام کار و جستجو در محیط اینترنت داشته باشد، اما جای خالی یک آموزش سازمان یافته و منسجم که بتواند با توجه به اصول علمی و مدون، نحوه جستجو در محیط اینترنت را به دانش آموزان یاد دهد به چشم می خورد. این وظیفه کتابدار مدرسه است که با برگزاری دوره های آموزشی، به طور جدی در آموزش و راهنمایی دانش آموزان، نقش ایفا کند. به احتمال زیاد، یکی از دلایل ناآشنایی دانش آموزان با مفاهیم مطرح در استفاده از اینترنت (مانند ناتوانی در تعریف موتور جستجو، ناتوانی در تدوین عبارت جستجو، و مانند آنها) به همین خاطر باشد که آموزشی روشمند و درست به آنها ارائه نشده است.

۶. تا چه اندازه کتابخانه و کتابدار مدرسه توانسته است جوابگوی نیاز اطلاعاتی دانش آموزان دوره راهنمایی باشند؟

برای مشخص کردن نقش مؤثر کتابخانه و کتابدار مدرسه در رفع نیاز اطلاعاتی دانش آموزان، ابتدا باید بدانیم که متوسط میزان مراجعه دانش آموزان به کتابخانه مدرسه در طی هفته چقدر بوده است؟ آنها اغلب در کتابخانه از چه منابعی استفاده می کنند؟ هدف آنها از مراجعه به کتابخانه چیست؟ در نهایت، آیا توانسته اند با مراجعه به کتابخانه، اطلاعات مورد نیاز خود را بیابند؟ و در این میان، نقش کتابدار مدرسه در بازیابی اطلاعات مورد نیاز چه بوده است؟

جدول های ۱۹ تا ۲۳ به این سؤالات پاسخ می دهند.

جدول ۱۹. میزان مراجعه دانش آموزان به کتابخانه در هفته

درصد فراوانی	فراوانی	دفعات مراجعه دانش آموزان به کتابخانه در هفته
٪۴۵	۹	۱ بار
٪۲۰	۴	۲ بار
۰	۰	۳ بار
٪۱۰	۲	۴ بار و بیشتر
٪۲۵	۵	اصلاً به کتابخانه نمی روند

علی رغم آنکه کتابخانه های آموزشی نقش مهمی در پیشبرد اهداف آموزشی و پرورشی دارند، اما در عمل شاهد جایگاه کم رنگ آنها در میان دانش آموزان هستیم. این مایه بسی تأسف است که از میان ۲۰ دانش آموز یک مدرسه راهنمایی، ۵ نفر (٪۲۵) هرگز به کتابخانه نرفته اند. دلیل عدم استقبال دانش آموزان از کتابخانه و کم رنگ بودن

جایگاه آن در میان دانش‌آموزان مدارس ایرانی، پژوهش‌های جداگانه‌ای را از دیدگاه‌های روانشناختی، جامعه‌شناختی و فرهنگی می‌طلبد که موضوع کار ما نیست و ناگزیر از آن می‌گذریم.

جدول ۲۰. منابع مورد استفاده دانش‌آموزان در کتابخانه

منابع مورد استفاده دانش‌آموزان در کتابخانه	فراوانی استفاده	درصد فراوانی استفاده
نشریات	۳	٪۱۵
کتاب درسی	۷	٪۳۵
دایره‌المعارف	۱۲	٪۶۰
واژه‌نامه	۶	٪۳۰
اطلس‌ها و نقشه‌ها	۵	٪۲۵
مواد سمعی و بصری	۲	٪۱۰
سایر	۶	٪۳۰

جدول ۲۱. هدف دانش‌آموزان از مراجعه به کتابخانه

هدف از مراجعه به کتابخانه	فراوانی هر هدف	درصد فراوانی هر هدف
انجام تکالیف درسی	۶	٪۳۰
مطالعه غیردرسی	۱۲	٪۶۰
ارضای شخصی از نظر معلومات	۸	٪۴۰
علاقه به تهیه مطالب علمی پژوهشی	۹	٪۴۵
یافتن اطلاعات برای انجام فعالیت‌های فوق برنامه مدرسه	۴	٪۲۰

یافته‌های جدول ۲۱ نشان می‌دهند که دانش‌آموزان از کتابخانه اغلب برای مطالعه غیردرسی و کسب اطلاعات برای بالابردن سطح علمی خود استفاده می‌کنند (٪۶۰). نتایج این جدول تأییدکننده یافته‌های جدول ۲۰ است که در آن، دایره‌المعارف‌ها عنوان بیشترین منبع مورد استفاده را به خود اختصاص داده‌اند. این منابع اطلاعاتی به دلیل جامعیت و اعتبار علمی می‌توانند تا حد زیادی جوابگوی نیازهای اطلاعاتی غیردرسی و ارضای کنجکاوی‌های علمی دانش‌آموزان باشند. براین اساس و از آنجا که دایره‌المعارف‌ها در دسته منابع مرجع قرار دارند، کتابخانه‌های آموزشی باید دسترسی مطلوب و کافی دانش‌آموزان به دایره‌المعارف‌های مفید و مناسب با سطح تحصیلی و جوابگوی نیازهای

اطلاعاتی آنها را فراهم کنند. براین اساس گزینه مناسب، دایره‌المعارف کودکان و نوجوانان از انتشارات شورای کتاب کودک است که زیر نظر متخصصان این حوزه و طی سال‌ها تحقیق و تفحص، تألیف و گردآوری شده و می‌تواند تا حد بسیار زیادی جوابگوی نیازهای اطلاعاتی کودکان و نوجوانان ایرانی باشد.

جدول ۲۲. امکان یافتن اطلاعات در کتابخانه توسط دانش‌آموزان

امکان یافتن اطلاعات در کتابخانه	فراوانی	درصد فراوانی
بلی	۹	٪۴۵
خیر	۶	٪۳۰

از میان ۱۵ دانش‌آموز دوره راهنمایی که به کتابخانه مراجعه کرده‌اند، شش نفر در یافتن اطلاعات مورد نیاز خود ناکام بوده‌اند. این افراد دلیل ناکامی خود را نبود منابع مورد نیاز در کتابخانه، قدیمی بودن منابع، و آشنایی ناکافی با نحوه استفاده از کتابخانه ذکر کرده‌اند.

جدول ۲۳. کمک گرفتن دانش‌آموزان از کتابدار مدرسه

کمک گرفتن از کتابدار مدرسه	فراوانی	درصد فراوانی
بلی	۹	٪۴۵
خیر	۶	٪۳۰

از میان ۱۵ دانش‌آموز مراجعه‌کننده به کتابخانه، ۹ نفر اعلام کرده‌اند که کتابدار آنها را در یافتن منابع مورد نیازشان در کتابخانه، راهنمایی و کمک کرده است. اما به‌راستی نقش کتابدار در تشویق دانش‌آموزان به استفاده از کتابخانه، کمک و راهنمایی در استفاده مطلوب از منابع کتابخانه چقدر است؟ این سؤالات پژوهش دیگری را می‌طلبد. اما شواهد امر، گواه بر نقش کم‌رنگ کتابدار در نظام آموزشی ما است (جدول ۱۷، ۱۸ و ۱۹). چه اگر پررنگ بود، دانش‌آموزانمان استقبال بیشتری از کتابخانه‌ها می‌کردند و کتابخانه‌های آموزشی ما از رونق بیشتری برخوردار بود. اگر پررنگ بود، کتابخانه‌ها و کتابدارانمان جای آموزش غیررسمی خانواده‌ها را در راهبری جستجو می‌گرفتند و کتابخانه‌های آموزشی ما به پایگاه آموزش رسمی نحوه بازیابی اطلاعات در محیط‌های سنتی و دیجیتالی تبدیل می‌شدند.

۷. دانش آموزان دوره راهنمایی از میان کتابخانه و اینترنت کدامیک را برای رفع نیاز اطلاعاتی خود ترجیح می دهند؟

با توجه به یافته های بند ۶ یافته های این بند چندان دور از ذهن نیست؛ بلکه دلیلی است بر تأیید یافته های قبلی که همان نقش کم رنگ کتابخانه های آموزشی و کتابداران آموزشی در فرایند اطلاع یابی و رفع نیاز اطلاعاتی دانش آموزان است.

جدول ۲۴. سهم کتابخانه و اینترنت در رفع نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان

سهم کتابخانه و اینترنت در رفع نیازهای اطلاعاتی	فراوانی	درصد فراوانی
اینترنت	۱۹	٪۹۵
کتابخانه	۱	٪۵

همانطور که در جدول ۲۴ ملاحظه می کنید، در مقایسه با نقش ضعیف کتابخانه های آموزشی، اینترنت نقش بسیار مهمی در رفع نیازهای اطلاعاتی دانش آموزان ایفا می کند. اکثریت دانش آموزان شرکت کننده در پژوهش (٪۹۵) عقیده داشتند که یافتن سریع اطلاعات در اینترنت و در دسترس قراردادن منابع مناسب و اطلاعات بسیار، دلیل ارجحیت اینترنت نسبت به کتابخانه است.

جمع بندی

بر اساس یافته های پژوهش، نتایج زیر کسب می شود:

۱. سطح دسترسی دانش آموزان دوره راهنمایی در سطح نسبتاً مطلوبی است (جدول ۲) و این سطح دسترسی با مهارت آنها در جستجو در محیط وب، ارتباط مستقیم دارد.
۲. موتورهای جستجو به دلیل معروفیت و سهولت استفاده، محبوبیت و کاربرد فراوانی نسبت به دیگر ابزارها و منابع الکترونیکی محیط وب در میان دانش آموزان دارند. در این میان، گوگل و یاهو پیشتازند. با این حال فقدان آموزش ساختاریافته و مدون سبب شده است که آشنایی دانش آموزان با موتورهای جستجو تنها به صورت عملی و کاربردی (و نه مفهومی و ساختاری) باشد.
۳. اگرچه دانش آموزان زمان نسبتاً قابل تأملی را به دلایل - اغلب - پژوهشی و سرگرمی به جستجو در اینترنت می پردازند؛ اما در مورد شیوه ها و ابزارهای یافتن اطلاعات، بخصوص انواع منابع الکترونیکی که می تواند در کنار موتورهای جستجو آنها را در یافتن سریع تر و تخصصی تر اطلاعات مورد نیازشان یاری رساند، اطلاعات کافی ندارند.

۴. در فقدان آموزش منسجم و مدون مدارس و مراکز آموزشی و عدم حضور کتابداران به‌عنوان مربیان و آموزشگران نسل جدید، خانواده نقش کلیدی و پررنگی در آموزش و راهنمایی دانش‌آموزان در راهبری جستجو در محیط اینترنت دارد.

بر اساس نتایج این پژوهش و واقعیت‌های موجود جامعه ایرانی، پیشنهادهای زیر مطرح می‌شود:

۱. برگزاری دوره‌های آموزشی نحوه استفاده از کتابخانه در مدارس و مراکز آموزشی کشور به‌منظور آشنایی و ارتقاء سطح استفاده دانش‌آموزان از منابع اطلاعاتی کتابخانه‌ها. این دوره‌ها می‌تواند در دو قالب کوتاه‌مدت (کارگاه آموزشی یک‌روزه یا تورهای آموزشی) و بلندمدت (دوره‌های آموزشی مدون) تعریف شود. پیشنهاد می‌شود دوره مزبور در کتابخانه تشکیل شود و کتابداران آموزشگاهی تحصیل کرده و آشنا با نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان و منابع اطلاعاتی مناسب آنها، عهده‌دار برگزاری آن باشند. این امر سبب می‌شود که جایگاه کتابخانه به‌عنوان کلاس درس و کتابدار به‌عنوان معلم و منابع اطلاعاتی به‌عنوان منابع ارزشمند دانشی، در ذهن دانش‌آموزان حک شود.
۲. تجهیز کتابخانه‌های مدارس با منابع اطلاعاتی روزآمدتر و مناسب نیازهای اطلاعاتی دانش‌آموزان
۳. سایت رایانه‌ای مدرسه در کتابخانه مدرسه قرار گیرد تا نقش کتابدار در رفتار اطلاع‌یابی دانش‌آموزان در اینترنت پررنگ‌تر شود.

منابع

- حیاتی، زهیر و تصویری قمصری، فاطمه (۱۳۷۹). بررسی چگونگی تأثیر اینترنت بر رفتار اطلاع‌یابی و فعالیت‌های پژوهشی اعضای هیأت علمی سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران. فصلنامه کتاب، ۱۱(۴): ۶۳-۷۸.
- داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۶). ارتباط علمی و رفتار اطلاع‌یابی. تهران: دبیرش، چاپار.
- رابین، ریچاردای. (۱۳۸۳). مبانی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. ترجمه مهدی خادمیان. تهران: کتابدار.
- علی‌پور، ریکا (۱۳۸۵). بررسی الگوی رفتار جستجو و اطلاع‌یابی نوجوانان دبیرستانی شهر تهران در استفاده از اینترنت. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد روانشناسی تربیتی. دانشگاه الزهرا.

مختارپور، رضا (مهر، ۱۳۸۶). بررسی و مقایسه رفتار اطلاعاتی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری در دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید

چمران اهواز. نما، ۷(۲). بازیابی ۲۵ آذر ۱۳۸۷، از

http://www4.irandoc.ac.ir/data/e_j/vol7/mokhtarpour_abs.htm

یمین فیروز، موسی و داورپناه، محمدرضا (۱۳۸۳). بررسی رفتار اطلاعاتی اعضای هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد از اینترنت. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۶:

۶۴-۱۵

- Fidel, R., et. al. (1999), A visit to the information mall: web searching behavior of high school students. *Journal of the American Society for Information Science*, 50 (1), 24-37.
- Large, A., Beheshti, J. and Moukdad, H. (1999). Information seeking at the web: Navigational skills of Grade- Six primary school students. *Proceedings of the ASIS annual meeting*, 36, 84-97.
- Madden, Andrew D., Ford, Nigel and Miller, David (2007). Information resources used by children at an English secondary school. *Journal of Documentation*, 63(3), 340-358.
- Madden, A. D., Ford, N. and Miller, D. and Levy, P. (2006). Children s use of the internet for information seeking. *Journal of Documentation*, 62(2), 744-761.
- Mansourian, Y. (2008a). Keeping a learning diary to enhance researchers understanding of and users skills in web searching. *Library Review*, 57(9), 690-699.
- Mansourian, Y. (2008b). Contextual elements and conceptual components of information visibility on the web. *Library Hi Tech*, 26(3), 440-453.
- Mansourian, Y. (2008c). Contextualization of web searching: a grounded theory approach. *The Electronic Library*, 26(2), 202-214.
- Mansourian, Y. and Madden, A. (2007). Perceptions of the web as a search tool amongst researchers in biological science. *New Library*, 108(9/10), 407-423.
- Pharo, N. (2004). A new model of information behavior based on the search situation transition schema. *Information Research*, 10(1): from Available at: <http://informationr.net/ir/10-1/paper203.html> (Dec. 2008).
- Wilson, T. D. (2000). Human Information behavior. *Special Issue on Information Science Research*, 3(2), 49-55.